

ספר מורה הנבוכים חלק ב פרק מב כבר בארנו (בפרק הקודם) כי כל מקום שנזכר בו ראיית מלאך או דבור, שזה אמנם הוא במראה הנבואה או בחלום, יבאר בהם או לא יבאר, הכל שוה, כמו שקדם, ודע זה והבינוהו מאד, ואין הפרש בין שיכתוב תחלה שהוא ראה המלאך, או יהיה הנראה מן המאמר תחלה שהוא חשב איש מבני אדם ואחר כך בסוף הענין התבאר לו שהוא מלאך, אחר שתמצא סוף הענין כי זה אשר ראה ודבר היה מלאך תדע ותתאמת שמתחלת הענין היה מראה הנבואה או חלום של נבואה, וזה שבמראה הנבואה או בחלום של נבואה פעמים יראה הנביא השם ידבר עמו ולא יראה איש מדבר, ופעמים יראה איש שידבר עמו ואח"כ יתבאר לו שזה המדבר מלאך, ובכמו זה המין מן הנבואה יזכור שהוא ראה איש יעשה או יאמר, אחר זה ידע שהוא מלאך, ולזה העיקר הגדול נטה אחד מן החכמים וגדול מגדוליהם והוא רבי חייא הגדול, בלשון התורה, וירא אליו ד' באלוני ממרא וגו', כי כאשר הקדים כלל והוא שהשם נראה אליו, התחיל לבאר איך היתה צורת ההראות ההוא, ואמר שתחלה ראה שלשה אנשים ורץ ואמר מאמר אליהם, ואמר זה אשר פירש זה הפירוש שמאמר אברהם ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך, שהוא ג"כ ספור מה שאמר במראה הנבואה לאחד מהם, ואמר לגדול שבהם אמר, והבן הענין הזה עוד בסוד מן הסודות, וכן אמר עוד בענין יעקב, אמרו ויאבק איש עמו, שהוא בצורת הנבואה, אחר שהתבאר באחרונה שהוא מלאך, והוא כענין אברהם בשובו אשר הקדים ספור כללי, וירא אליו ה' וגו', אחרי כן התחיל לבאר איך היה זה, וכן ביעקב אמר ויפגעו בו מלאכי אלהים, ואחר כך התחיל לבאר איך קרה עד שפגעו בו, ואמר שהוא שלח שלוחים ופעל ועשה, ויותר יעקב לבדו וגו', וזהו מלאכי אלהים הנאמר עליהם תחלה ויפגעו בו מלאכי אלהים, וזה ההתאבקות והדבור כלו במראה הנבואה. וכן ענין בלעם כלו בדרך דברי האתון הכל במראה הנבואה, אחר שהתבאר באחרית הענין דבור מלאך השם לו, וכן אמר במראה יהושע, וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו, שהוא במראה הנבואה, אחר שהתבאר באחרית הענין שהוא שר צבא השם. אמנם אמרו ויעל מלאך ה' מן הגלגל, ויהי בדבר מלאך ה' את הדברים האלה אל כל בני ישראל, החכמים כבר אמרו שמלאך השם שנאמר הנה הוא פינחס, ואמרו זה פינחס שבזמן שהשכינה שורה עליו דומה למלאך ה', הנה כבר בארנו ששם מלאך משותף ושהנביא גם כן יקרא מלאך, כמו שכתוב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, ואמרו ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה', ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים, ומאמר דניאל גם כן, והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף נוגע אלי בעת מנחת ערב, כל זה במראה הנבואה, לא יעלה בדעתך שיש ראיית מלאך או שמע דברי מלאך, אלא במראה הנבואה או בחלום של נבואה כמו שהושרש, במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, וממה שזכרתי תביא ראייה על מה שנשאר מזה שלא אזכרהו, וממה שהקדמנוהו מצורך ההזמנה לנבואה, וממה שזכרנו בשתוף שם מלאך, תדע שהגר המצרית אינה נביאה, ולא מנוח ואשתו נביאים, כי זה הדבור אשר שמעוהו או שעלה בדעתם, הוא כדמות בת קול אשר זכרוה החכמים תמיד, והוא ענין אחד ילוה לאיש שאינו מזומן, ואמנם יטעה בזה שתוף השם, והוא העקר הדוחה רוב הספקות אשר בתורה, והתבונן אמרו וימצאה מלאך ה' על עין המים, כמו שאמר ביוסף וימצאהו איש והנה תועה בשדה, ולשון המדרשות כלם שהוא מלאך :

רמב"ן בראשית פרק יח פסוק א (א) וירא אליו - ובספר מורה הנבוכים (ב מב) נאמר כי הפרשה כלל ופרט. אמר הכתוב תחלה כי נראה אליו השם במראות הנבואה, ואיך היתה המראה הזאת, כי נשא עיניו במראה והנה ג' אנשים נצבים עליו. ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך, זה ספור מה שאמר במראה הנבואה לאחד מהם הגדול שבהם. ואם במראה, לא נראו אליו רק אנשים אוכלים בשר, איך אמר "וירא אליו ה'", כי הנה לא נראה לו השם לא במראה ולא במחשבה, וככה לא נמצא בכל הנבואות, והנה לדבריו לא לשה שרה עוגות, ולא עשה אברהם בן בקר, וגם לא צחק שרה, רק הכל מראה, ואם כן בא החלום הזה ברוב ענין כחלומות השקר, כי מה תועלת להראות לו כל זה :

וכן אמר (שם) בענין "ויאבק איש עמו" (להלן לב כה) שהכל מראה הנבואה. ולא ידעתי למה היה צולע על ירכו בהקיץ, ולמה אמר (להלן לב לא) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי, כי הנביאים לא יחדו שימותו מפני מראות הנבואה. וכבר ראה מראה גדולה ונכבדת מזאת, כי גם את השם הנכבד ראה פעמים רבות במראה הנבואה (עיין להלן כח יג, לא ג) :

והנה לפי דעתו זאת יצטרך לומר כן בענין לוט, כי לא באו המלאכים אל ביתו, ולא אפה להם מצות ויאכלו, אבל הכל היה מראה. ואם יעלה את לוט למעלת מראה הנבואה איך יהיו אנשי סדום הרעים והחטאים נביאים, כי מי הגיד להם שבאו אנשים אל ביתו.

ואלה דברים סותרים הכתוב, אסור לשומעם אף כי להאמין בהם :

ובאמת כי כל מקום שהוזכר בכתוב ראיית מלאך או דבור מלאך הוא במראה או בחלום, כי ההרגשים לא ישיגו המלאכים, אבל לא מראות הנבואה, כי המשיג לראות מלאך או דיבורו איננו נביא, שאין הדבר כמו שהרב גוזר (במ"י ב לד), (ובהלכות יסוה"ת ז ו) כי כל נביא זולת משה רבינו נבואתו על ידי מלאך. וכבר אמרו (מגילה ג א) בדניאל אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא, וכן לא נכתב ספרו עם ספר הנביאים מפני שהיה עניינו עם גבריאל,

והכתוב חלק נבואת משה רבינו מנבואת האבות כמה שנאמר (שמות ו ג) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, וזה שם משמות הקדש לבווא, איננו כנוי למלאך. ורבותינו עוד למדו על החילוק שביניהם ואמרו (ויק"ר א יד) מה בין משה לכל הנביאים, רבן אמרי כל הנביאים ראו מתוך אספקלריא שאינה מצוחצחת, הדא הוא דכתיב (הושע יב יא) ואנכי חזון הרביתי ובידי הנביאים אדמה, ומשה ראה מתוך אספקלריא מצוחצחת, הדא הוא דכתיב (במדבר יב ח) ותמונת ה' יביט, כמו שהוא מפורש בויקרא רבה (שם) ומקומות אחרים (יבמות מט ב), ולא נתנו בשום מקום נבואתם למלאך

הנה בכל מקום יתעוררו החכמים להודיענו כי ראיית המלאך איננה נבואה ואין הרואים מלאכים והמדברים עמם מכלל הנביאים כאשר הזכרתי בדניאל, אבל היא מראה, תקרא "גלוי עינים

אבל במקום אשר יזכיר המלאכים בשם "אנשים" כענין הפרשה הזאת ופרשת לוט, וכן ויאבק איש עמו (להלן לב כה), וכן וימצאהו איש (שם לו טו), על דעת רבותינו (תנחומא וישב ב) הוא כבוד נברא במלאכים, יקרא אצל היודעים "מלבוש", וישג לעיני בשר בזכי הנפשות כחסידים ובני הנביאים. ולא אוכל לפרש.

והנה פירוש הפרשה הזאת, אחרי שאמר כי בעצם היום הזה נמול אברהם (לעיל יז כו), אמר שנראה אליו השם בהיותו חולה במילתו, באלוני ממרא - להודיע המקום אשר בו נימול. וזה גילוי השכינה אליו למעלה וכבוד לו, כענין שבא במשכן ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם (ויקרא ט כג), כי מפני השתדלותם במצות המשכן זכו לראיית השכינה. ואין גלוי השכינה כאן וכאן לצוות להם מצוה או לדבור כלל, אלא גמול המצוה הנעשית כבר, ולהודיע כי רצה האלהים את מעשיהם

ספר מורה הנבוכים פתיחה אבל כוונת המאמר הזה להעיר איש בעל דת שהורגלה בנפשו ועלתה בהאמנתו אמתת תורתנו והוא שלם בדתו ובמדותיו ועיין בחכמת הפילוסופים וידע עניניהם ומשכו השכל האנושי להשכינו במשכנו והציקוהו פשטי התורה ומה שלא סר היותו מבין מדעתו או הבינהו זולתו מעניני השמות ההם המשתתפים או המושאלים או המסופקים, ונשאר במבוכה ובהלה, אם שימשך אחרי שכלו וישליך מה שידעהו מהשמות ההם ויחשוב שהוא השליך פינות התורה, או שישאר עם מה שהבינו מהם ולא ימשך אחר שכלו, אך ישליכהו אחרי גוו ויטה מעליו, ויראה עם זה שהוא הביא עליו הפסד ונוק בתורתו, וישאר עם המחשבות ההם הדמיוניות, והוא מפניהם בפרד וכובד ולא יסור מהיות בכאב לב ומבוכה גדולה. ובכלל המאמר הזה כוונה שניה, והוא ביאור משלים סתומים מאד שבאו בספרי הנביאים ולא פורש שהם משל, אבל יראה לסכל ולנבהל שהם כפשוטיהם ואין תוך בהם. וכשיתבונן בהם היודע בהם באמת ויקחם על פשוטיהם תתחדש לו גם כן מבוכה גדולה. וכשנבאר לו המשל ההוא או נעורר על היותו משל, ימלט וינצל מן המבוכה ההיא, ולזה נקרא המאמר הזה מורה הנבוכים

ספר מורה הנבוכים חלק ראשון פרק לד הסבות המונעות לפתוח הלמוד באלהיות ולהעיר על מה שראוי להעיר עליו ולהראות להמון, חמש סבות.

הסבה הראשונה קושי הענין בעצמו ודקותו ועמקו, אמר רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו, ונאמר והחכמה מאין תמצא, ואין ראוי שיתחילו לו בלמוד בקשה ובעמוק להבין,

הסבה השנית, קצור דעות האנשים כלם בתחלתם, וזה, כי האדם לא נתן לו שלמותו האחרון בתחלה, אבל השלמות בו בכח, והוא בתחלתו נעדר הפועל ההוא, ועיר פרא אדם יולד, ואין כל איש שיש לו דבר אחד בכח ראוי בהכרח שיצא הדבר ההוא אל הפועל, אבל אפשר שישאר על חסרונו, אם למונעים, אם למיעוט למוד במה שיוציא הכח ההוא אל הפועל. ובביאור אמר לא רבים יחכמו, ואז"ל ראיתי בני עליה והם מועטים, כי המונעים מן השלמות רבים, והמטרידים ממנה רבים, ומתי תמצא ההזמנה השלימה והפנאי ללמוד מה שצריך ללמוד, עד שיצא מה שבאיש ההוא בכח אל הפועל.

והסבה השלישית, אורך ההצעות, ...אי אפשר אם כן בהכרח, למי שירצה השלמות האנושי, מבלתי התלמד תחלה במלאכת ההגיון ואחר כן בלימודיות על הסדר, ואחר כן בטבעיות, ואחר כן באלהיות. וכבר מצאנו רבים ילאה שכלם בקצת אלו החכמות, וגם אם לא יקצר שכלם אפשר שיפסיק בהם המות והם בקצת ההצעות. ואלו לא נתן לנו דעת על צד הקבלה בשום פנים, ולא הישירונו אל דבר במשל, אלא שנחוייב בציוור השלם בגדרים העצמיים, ובהאמין במה שירצה להאמין בו במופת, וזה אי אפשר אלא אחר ההצעות הארוכות, היה מביא זה למות רוב האנשים והם לא ידעו היש אלוה בעולם או אין אלוה, כל שכן שיחוייב לו דבר או ירוחק ממנו חסרון, ולא היה נצול מזה המות אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה, אמנם האחרים והם השרידיים אשר ה' קורא, לא יתכן להם השלמות אשר הוא התכלית אלא אחר ההצעות.

והסבה הרביעית, ההכנות הטבעיות, וזה שכבר התבאר במופת, כי מעלות המדות הם הצעות למעלות הדבריות, והסבה החמישית, העסק בצרכי הגופות ..

בשיטת הרמב"ן עיין עוד בדרשת "תורת ה' תמימה" בעיקר בתחילת הדרשה [עמ' קמ"ב בהוצאת מוהר"ק]